
Kritike metafizike

Humanističko - skeptična kritika

Najstarija novovjeka kritika metafizike.

Nalazimo je kod svih humanista iz renesanse (Francesco Petrarca, Pico della Mirandola, Erazmo Roterdamski), kod reformatora (Martin Luther, Philipp Melanchton, Johannes Calvin) kao i kod francuskih moralista.

Kritika se odnosi na metafiziku kasne skolastike.

Humanističko - skeptična kritika

Prvi argument:

Metafizika nije ni od kakve koristi čovjeku. Ne pomaže mu ni da bude više obrazovan niti mu daje neko znanje. Uz to, šteti konkretnom vjerovanju.

Metafizika se bavi problemima s kojima se izvan nje ne bavi nitko. Oni ne služe proširenju obzora ljudske spoznaje niti svladavanju konkretnih životnih problema. Naprotiv, ona proizvodi gubitak stvarnosti. Njezin jezik je odveć apstraktan i iz njega se ne može izvući nikakvo konkretno značenje.

Humanističko - skeptična kritika

Drugi argument:

Metafizika ne poštuje granice ljudske spoznaje. Ona je znak oholosti (za reformatore i grijeha). Nedostaje joj ono što je potrebno svim ljudskim stvarima: *poniznost*.

Sredstvo protiv metafizike je zdrava skeptičnost koja i svoje i tuđe znanje neprestano relativizira.

(Erazmo Roterdamski, *Pohvala ludosti*, XXXVI, Teolozi)

Prosvjetiteljsko-prirodnoznanstvena kritika

Pojavljuje se u XVII. stoljeću u Engleskoj, Francuskoj i Njemačkoj. Iza nje stoje pjesnici (Voltaire, Lessing, Schiller, Goethe) prirodnoznanstvenici (Newton), filozofi (Francis Bacon, Jean Jacques Rousseau).

Glavni cilj kritike je skolastička filozofija (koja se sve manje i manje poznaje).

Prosvjetiteljsko-prirodnoznanstvena kritika

Prvi argument:

Metafizika je predmnijevano znanje koje sprječava napredak spoznaje. Ne drži se ni ideala metode modernih prirodnih znanosti niti se pridržava novih otkrića, nego se ne odvaja od svojih srednjovjekovnih stavova.

Prosvjetiteljsko-prirodnoznanstvena kritika

Drugi argument:

Metafizika nije nešto nevažno. Ona može mnogo moću religije i moću mnogih koji su zainteresirani za religiju, a u prvom redu moću države. Uz njezinu pomoć se legitimiraju vladavine i moć koje izmiču racionalnom opravdanju. Zato metafizika stoji protiv ideala francuske revolucije ili liberalne države. Metafiziku se ne može ignorirati kao nešto što je prošlo. Protiv nje se treba boriti.

Prosvjetiteljsko-prirodnoznanstvena kritika

Metafizika je more bez obale u kojem napredak ne ostavlja nikakav trag, a čiji obzor ne sadrži nikakav vidljivi cilj na kojem bi moglo biti vidljivo koliko smo mu se približili ... Metafizika je u svojoj biti i u svojoj konačnoj nakani dovršena cjelina: ili ništa ili sve; što je njezinoj krajnjoj svrsi potrebno ne može se fragmentarno kao npr. matematika ili prirodna znanost koje bez kraja stalno napreduju.

Spoznajnoteorijska kritika

Veliki klasičari kritike metafizike: engleski empiristi i Immanuel Kant, klasični pozitivisti (Auguste Comte) i scijentisti.

Prva dva stava odbacuju metafiziku uglavnom iz svjetonazorskih stavova, a manje iz filozofsko-znanstvenih uvida. Humanizam, skepticizam, pobožnost, vjera u napredak, liberalizam. To se sada mijenja.

Spoznajnoteorijska kritika propituje i analizira spoznaju, njezinu mogućnost, sposobnost i granice.

Metafizika uz religiju predstavlja najdalekosežnije zahtjeve pa je zato i cilj ove kritike.

Spoznajnoteorijska kritika

Ljudska spoznaja nema sposobnost obuhvaćanja zbilje u cjelini niti sposobnost dohvaćanja nečega što leži u meta-fizičkom, s one strane prostora i vremena.

Ljudska spoznaja ne posjeduje moguće preduvjete za bavljenje metafizikom.

Metafizika je bez smisla i nema pravo opstanka pred forumom znanosti. Bavljenje metafizikom nije pitanje samo njezina mjesta u akademskom svijetu. Ona je štetna za kulturni napredak. Ona je možda imala svoju svrhu kada su ljudi bili nepoučeni i kada nije postojala znanost, ali sada ju se mora na temelju samosvijesti čovjeka smjestiti tamo gdje joj je mjesto: u prošlost.

Spoznajnoteorijska kritika

Metafizika nije znanost, nego rezultat besplodnih nastojanja ljudske umišljenosti koja bi htjela prodrijeti u predmete koji nisu dostupni ljudskom razumu ili je lukavo djelo narodnog vjerovanja koje se ne može opravdati na otvorenom području pa svoju slabost skriva iza takvih zamršenosti.

Egzistencijalno-životno-filozofska kritika

Ovaj se stav oblikuje oslanjajući se na Kierkegarda, Schopenhauera i Nietzschea.

Metafizika smeta čovjeka u njegovom konkretnom životu i neposrednoj egzistenciji.

Ljudska zbilja je pritisnuta prisilnim sustavom koji je opterećuje i iskrivljuje. Čovjek gubi fizičko, psihičko i duševno zdravlje ako se izloži metafizici.

Egzistencijalno-životno-filozofska kritika

Zašto postoji metafizika? Tko je izmišlja? U čijem interesu postoji?

Odgovori su različiti:

Metafizika služi onima koji ne žele priznati određene datosti ljudske egzistencije, izazove ili životne odluke (Kierkegaard) ili onima koji žele prisvojiti i zadržati zdravlje, snagu i nadmoć (Nietzsche).

Metafizika je vođena interesima i koristi nadasve slabima i bolesnima. Njima ona opravdava njihovo stanje. Ona ne postaji zbog sebe same, nego uvijek kako bi spriječila dobar ljudski život. Protiv nje se treba boriti u ime dobra čovjeka. (Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, O onima koji vjeruju u zagrobni život, 27-30.)

Marksističko-novomarskistička kritika

Marks se nije previše bavio metafizikom. Za njega je ona bila skrivena religija.

Metafiziku se vidi kao društvenu moć koja je smišljena kako bi učvrstila nepravedne odnose kapitalističkog društvenog uređenja. Kao i religija i metafizika ima ulogu legitimiranja lažnih društvenih zahtjeva. Ona je instrument otuđenja. U prvi plan dolazi uloga društva. Metafizika je znak bolesti i nepravde društva.

Marksiističko-novomarskistička kritika

Protiv metafizike se traži revolucionarno-politički odnos.

Ukoliko se ne ide silom, u prvi plan dolazi funkcija metafizike koja, prema ovoj kritici, imunizira svaki zahtjev (teorijski, praktični, estetski, terapijski) racionalnoga i legitimacijskog demokratskog postupka svojom aurom zadnje utemeljenosti i bezuvjetne opravdanosti. Metafizika služi kako bi spriječila slobodni diskurs i društvenu slobodu te služi kao privilegij malog broja onih koji nemaju interesa utemeljiti svoje zahtjeve. Metafizika se vodi interesima koji se stavljaju u službu učvršćivanja društvene nepravde.

Neopozitivističko-jezično-filozofska kritika

Ova se kritika oblikuje u 20. stoljeću. Bečki krug, logički empirizam, analitička filozofija (Moritz Schlick, Rudolf Carnap, Ludwig Wittgenstein, George Edward Moore, Bertrand Russel, Ernst Tugendhat, Michael Dummett)

Neopozitivističko-jezično-filozofska kritika

Važni argument protiv metafizike:

Smislene rečenice (zbiljska spoznaja) su moguće samo gdje se iz jedne rečenice zaključuje u drugu (analitički način) ili gdje se neka rečenica neposredno (preko posebne spoznaje ili preko protokolarnih rečenica) može verificirati. Budući da u metafizici (za razliku od matematike ili prirodnih znanosti) nije moguće i jedno ni drugo, ne postoje smislene metafizičke rečenice. Metafizika je besmislena i nekorisna. Ona se bavi prividnim problemima koje je moguće kao takve pokazati preciznom analizom njezina jezika.

Neopozitivističko-jezično-filozofska kritika

Kada se ovako nešto ne tvrdi na rigorozan način, jer se priznaje da su i sami kriteriji za smislenost odnosno besmisao postavljeni na metafizički način, metafizika je svejedno isključena iz područja znanosti. Ona ima u najboljem slučaju subjektivno-osobno ili vjersko-mistično opravdanje. Nema pristupa intersubjektivnom i objektivnom svijetu.

Njezino značenje za svjetonazor ili pojedinačnu egzistenciju ne mijenja njezin status u odnosu na znanost.

Neopozitivističko-jezično-filozofska kritika

Hans Hahn, Otto Neurath, Rudolf Carnap, *Bečki krug. Znanstveno shvaćanje svijeta*, Scopus, Zagreb, 2005., 25 - 27

Kritika filozofije bitka

Kritika Martina Heideggera. Otvorila je mnogo rasprava.

Metafizika je problem kojemu zahvaljuje svoje rođenje i svoje postojanje već od samoga početka promašila. Ona je zaboravila da se u pitanju bića kao bića krije pitanje bitka, pitanje koje biće čini onim što ono zapravo jest i koje tek dopušta razlikovanje bića međusobno. Nije spoznala da se biće ne može dobro spoznati bez spoznaje bitka. Ona se dala na biće i *zaboravila* bitak. Ona je, doduše, govorila o bitku, ali je zaboravila na *ontološku razliku*. Metafizika je od početka zapala na stranputicu. Tko se želi baviti iskonskim pitanjem mora napustiti metafizičku stranputicu.

Potrebno je misliti bitak na nemetafizički način.

Kritika filozofije bitka

“Metafizika govori o biću kao takvome u cjelini, dakle o bitku bića; tako u njoj postoji odnos čovjeka prema *bitku* bića. Ali pitanje da li i kako se čovjek odnosi prema *bitku* bića, a ne prema bićima, ovom ili onom, još uopće nismo susreli. To nije slučajno; jer se umišlja kako se ovaj odnos prema ‘bitku’ već dovoljno pojasnio odnosom čovjeka prema bićima. Uzima se oboje za ‘isto’, odnos prema biću i odnos prema bitku: a to čak i s nekim pravom. U ovom se poistovjećivanju sluti temeljno obilježje metafizike uopće.

Kritika filozofije bitka

Razlikovanje bića i bitka pokazuje se kao ono isto iz kojega proizlazi svaka metafizika, kojemu ona dakako u samom proizlaženju izmiče, ono isto koje ona ostavlja iza sebe i izvan svoga područja i kao o takvom više nema potrebe misliti... Ali 'ontološka razlika' (između bića i bitka) se ne uvodi kako bismo riješili pitanje ontologije, nego obratno kako bismo imenovali ono što je do sada neupitano svaku ontologiju, to jest metafiziku, u temelju zapravo činilo dostojnom pitanja."

M. Heidegger, *Nietzsche: Der europäische Nihilismus*, GA XLVIII, 281, 284 slj.

Kritika filozofije bitka

“Metafizika se temelji na razlikovanju bitka i bića, i to tako, da ona ovo razlikovanje kao takvo sama niti propituje niti utemeljuje, nego pušta da prijeđe u rastuće samorazumijevanje kako bi ga na koncu posve zaboravila. ... Ipak, ova ravnodušnost prema razlikovanju bitka i bića kaže samo da razlikovanje vrijedi upravo kao tlo i temelj povijesti čovjeka i kako ona u svojim najdubljim sržnim snagama ostaje određena metafizički.”

M. Heidegger, *Nietzsche: Der europäische Nihilismus*, GA XLVIII, 333

Kritike - zaključno

1. Metafizika je uvijek neki povijesno realizirani oblik metafizike. I kada se govori apstraktno o metafizici, ne nedostaje povijesna smještenost. Kritika je tako uvijek usmjerena na neki povijesni oblik metafizike.
2. Metafizici se prigovara da je znanje koje je vođeno lošim interesima: održanju moći, održavanju nepravednih društvenih odnosa, obrani neodlučnih i životno slabih te nelegitimnim tvrdnjama o zadnjim temeljima.

Kritike - zaključno

3. Metafizika pretendira na spoznaju za koju ne postoje mogućnosti ni u ljudskoj svijesti ni u ljudskom jeziku. Pojavljuje se kao spoznajno- i jezično neopravdano znanje.
4. Metafizika je povijesno uvjetovani fenomen. Bilo da se zatvorila kulturno-znanstvenom napretku, bilo da je svoje probleme krivo postavila te tako skrenula na stranputicu, u svakom slučaju ona pripada prošlosti.

Određeni tip metafizike

Kritika koja se odnosi na određeni tip metafizike uvijek je opravdana.

Kritika koja kritizira metafiziku uopće, a zapravo se odnosi samo na neki tip metafizike nije opravdana.

Zaključak iz dijela na cjelinu je kriv.

Interesi

Metafizika je služila *de facto* različitim interesima. Svaka je filozofija dijete svoga vremena i izložena je interesima koji prevladavaju njezinom epohom. U srednjem vijeku metafizika je bila u službi crkvi i društvenoj moći. No, znači li to da je ona nužno povezana s moći?

Da je nešto bilo na neki način u povijesti ne znači da to nužno tako treba biti.

Metafizika ne nastaje na temelju nekih *interesa*, nego na temelju određenih *pitanja*.

Njezin prvenstveni interes je *analizirati ta pitanja i odgovoriti na njih*.

Interesi

Habermas prigovara metafizici da ima interes neka pitanja, spoznaje i odgovore osigurati na apsolutan način, dajući im posljednje utemeljenje i tako ih izvesti izvan rasprava.

Metafizika nema interes osigurati ikakvu spoznaju i staviti je izvan diskursa. Ona počinje pitanjima i interesom da pronađe odgovore na ta pitanja. Ona mora moći izdržati i neznanje.

Na metafizička pitanja ne odgovara samo metafizika nego i religija, umjetnost, politička ideologija, svjetonazor. Metafizici je to velika napast. Ona se od svih drugih razlikuje svojom znanstvenošću.

Metafizika - neopravdano znanje?

Najteži prigovor metafizici je da ona ne predstavlja ni spoznaju ni neko jezično-teorijsko znanje.

Koji je pojam metafizike u pitanju? Znanje o stvarima izvan prostora i vremena, mistično i znanstveno nedostupno znanje? Ili znanstveni pokušaj odgovora na pitanje o zbilji u njezinoj cjelini

Metafizika - neopravdano znanje?

Znanstvenost pripada samo matematičko-prirodnoznanstvenoj racionalnosti. Ovako zvuče kritike pozitivizma i neopozitivizma.

Poistovjećivanje znanstvenosti samo s jednim tipom racionalnosti. Postoji raznolikost racionalnosti, više vrsta argumentacijske spoznaje.

Mnogostranost ljudskog uma

Paradigme → ↓ Oblici diskursa	Metafizika Znanost	Religija	Umjetnost Književnost	Politička ideologija	Opći neprecizirani svjetonazor
Teorijski diskurs	znanstvene teorije (usmjerene razumijevanju)	priča mitova sadržaj Vijesti ispovijest	teorija umjetnosti poetika umjetnička estetika	politički temeljni program politička vizija	imati neku sliku o svijetu
Praktični diskurs	praktične, znanstvene discipline, Primjene teorije (usmjerene uspjehu)	religiozni život nasljedovanje duhovnost molitva kult obred	<i>poiesis</i> život za umjetnost život iz umjetnosti	društvena akcija politika	urediti svoj život na neki način svakodnevno ovladavanje životnim problemima nesvakodnevna iskustva
Aksiološki diskurs	filozofska etika estetika Teorije sreće Filozofija smisla	upute za blaženi život spoznaja spasenja askeza religijska kultura	ukusi kritika umjetnosti književna kritika	rasprava o vrijednostima borba za prava	imati prioritete pronaći smisao svoga života

Metafizika - povijesno uvjetovani fenomen

Relativnost sveg ljudskog znanja. Sve što o samoj povijesti možemo reći i samo je povijesno uvjetovano.

Metafizika je povijesno uvjetovana.

I svaka kritika metafizike je također povijesno uvjetovana. Kritika koja bi htjela donijeti konačni i definitivni sud bila bi u proturječju sa samom sobom. (Postulirala bi povijesnu uvjetovanost svakoga znanja, a prema metafizici bi zastupala konačni i ne-relativni povijesni sud.)

Pregled povijesti metafizike

<i>Povijesna epoha</i>	<i>Važnije paradigme Pozicije i kritika</i>	<i>Važniji predstavnici / pravci</i>	<i>Središnja sadržajna uvjerenja</i>
Klasična metafizika	Grčka antička metafizika	Predsokratovci Platon (427. – 347. pr.K.) Aristotel (384. – 322. pr. K.) Stoicizam, epikureizam, Akademija, druge škole Neoplatonizam Plotin (203/4. –269/70.)	<ul style="list-style-type: none"> - Pokušaj obuhvaćanja zbilje u njezinom jedinstvu - Nema razlikovanja imanencije i transcendencije - Istina: obilježje objekta, a ne ljudske spoznaje
	Kršćansko - srednjovjekovna metafizika (dijelom inspirirana arapskim i židovskim filozofima)	Augustin (354. – 430) Anselmo (1033/4. – 1109.) Abelard (1079. – 1142.) Albert 1206/7. – 1280.) Toma (1224/5. – 1274.) Duns Scoto (1266. – 1308.) Ockham (1285. – 1349.) Cusanus (1401. – 1464.)	<ul style="list-style-type: none"> - Zbilja: stvorenje osobnog Boga - Razlika imanencije i transcendencije - Čovjek: slika Boga osobe - Razumijevanje istine kao u antici

Pregled povijesti metafizike

<i>Povijesna epoha</i>	<i>Važnije paradigme Pozicije i kritika</i>	<i>Važniji predstavnici / pravci</i>	<i>Središnja sadržajna uvjerenja</i>
Novovjeka metafizika	Racionalizam	Descartes (1596. – 1650.) Spinoza (1632. – 1677.) Malebranche (1638. – 1715.) Protestantska filozofija Leibnitz (1646. – 1716.) Christian Wolff (1679. – 1754.)	<ul style="list-style-type: none"> - Zbilja shvaćena samo polazeći od ljudskog uma - Istina isključivo stvar spoznaje - Bog kao jamac sustava
	Kritika metafizike - povremeno povezana s traženjima nove metafizike	Humanizam/moralistika Francuski enciklopedisti Voltaire (1694. - 1778.) Locke (1632. - 1704.) Hume (1711. - 1776.) Kant (1724. - 1804.)	<ul style="list-style-type: none"> - Dvojba u mogućnost metafizike - Nastanak kritike religije i Boga - Metafizika postaje kritikom spoznaje

Pregled povijesti metafizike

Povijesna epoha	Važnije paradigme Pozicije i kritika	Važniji predstavnici / pravci	Središnja sadržajna uvjerenja
<p>Metafizika nakon Kanta</p>	<p>Kritika metafizike – usprkos metafizičkim implikacijama, usprkos priznavanja metafizičkih pitanja</p>	<p>Schopenhauer (1788. – 1860.) Nietzsche (1844. – 1900.) Heidegger (1889. – 1976.) Neopozitivizam Filozofija jezika Kritički racionalizam Analitička filozofija Frankfurtska škola Postmoderna</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Metafizika: spoznajno i jezično-kritički neopravdano znanje - Kritika svake instance koja ima apsolutnu veličinu - Smrt Boga – smrt subjekta - Ranija metafizika konačno ostavljena
	<p>Novi metafizički pokušaji – usprkos kritici klasične i novovjeke metafizike</p>	<p>Neoidealizam Neomarksizam Životna filozofija Egzistencijalizam Fenomenologija Filozofija vrednota Procesualna filozofija Metafizika u katoličkim krugovima</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Metafizika moguća pomoću novih metoda i drukčijih postavki - Kritika kritike - Ime metafizika nije odlučujuće - Metafizika često implicitna, a ne eksplicitna

